

УДК 346.7

Микола Пипяк,*канд. юрид. наук,
асистент кафедри права факультету менеджменту та права
Вінницького національного аграрного університету*

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТИМУЛІВ РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

У статті досліджено чинне законодавство, яким устанавлюються стимули для розвитку відновлювальної енергетики. Проаналізовано зарубіжний досвід і розглянута можливість його імплементації в національну систему права. Зроблено висновок щодо основних напрямів удосконалення правового регулювання стимулів розвитку відновлювальної енергетики в Україні.

Ключові слова: відновлювальна енергетика, альтернативні джерела енергії, зелений тариф, сонячна енергетика, клімат.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні накопичилося багато причин, які створюють необхідність для більш швидкого розвитку відновлювальної енергетики. По-перше, це міжнародні зобов'язання, які взяла на себе Україна в рамках низки угод, зокрема Паризької угоди 2015 року [1]. По-друге, це необхідність зменшення імпорту іноземних енергоносіїв і досягнення енергетичної незалежності. Також до причин, які спонукають законодавців шукати способи для стимулювання більш активного розвитку відновлювальної енергетики в Україні, належать необхідність створення нових робочих місць, активізація економічного зростання, покращення екології загалом і боротьба зі змінами клімату тощо.

Різні аспекти питання вдосконалення правового регулювання стимулів розвитку відновлювальної енергетики в Україні досліджувались багатьма вченими. На особливу увагу серед них заслуговує кандидатська дисертація О. Волошина «Механізми державного регулювання розвитку альтернативної енергетики в Україні» [2]. У ній автор різнобічно та детально розкриває питання державного регулювання альтернативної енергетики, однак робота в основному описує механізми державного регулювання, а правовій регламентації приділено дуже мало уваги. Також питання стимулів правового регулювання досліджувались такими вченими, як С. Голікова, М. Дикаленко, А. Мерзляк, Г. Півняк, О. Стоян, І. Чукаєва, Ф. Шкрабець та багато інших.

Мета статті – необхідно знайти найбільш оптимальний спосіб стимулювання розвитку відновлювальної енергетики в Україні, для чого потрібно проаналізувати результативний зарубіжний досвід у зазначеній сфері й, урахувавши національні особливості нашої держави, оцінити доцільність його імплементації.

Виклад основного матеріалу. Енергія є невід'ємним складником життєдіяльності людини, без якого життя людини є немислимим.

З давніх-давен людиною використовувалися, окрім власної енергії та енергії тварин, ще три різновиди енергії: енергія сонця, енергія вітру й енергія води. І лише двісті років тому людиною почали досить активно використовуватися так звані «невідновлювальні джерела енергії», а саме енергія природних ресурсів. При цьому варто наголосити, що, незважаючи на той факт, що невідновлювальні джерела енергії стали використовуватися людиною значно пізніше, ніж відновлювальні, в літературі вони позиціонуються як традиційні, а відновлювальні джерела енергії переважно розглядаються як нетрадиційні. Вичерпність традиційних джерел енергії зумовила увагу до збільшення використання відновлювальних джерел енергії, які в законодавстві багатьох країн кваліфікуються як альтернативні джерела, з огляду на те що вони є заміником (альтернативою) найбільш використовуваних, проте обмежених традиційних джерел енергії [3, с. 42].

Глобальні кліматичні зміни, проблематика наслідків аварій на атомних електростанціях, підвищення цін на енергоносії, зростання потреб в енергетичних ресурсах зумовлюють необхідність коригування енергетичної політики багатьох розвинених країн у напрямі розвитку альтернативних джерел енергії. Питання енергетичної безпеки держави постає як одне з найактуальніших із політичного, економічного та соціального поглядів [4, с. 127].

Ситуація, у якій перебуває Україна з її значною потребою імпортування енергоносіїв, відсутністю достатніх можливостей альтернативного отримання деяких джерел енергії, вимагає якнайшвидшого вирішення шляхом державного регулювання розвитку альтернативних джерел енергії. Варто зазначити, що Україна має значний потенціал щодо використання альтернативних джерел енергії для стимулювання розвитку економіки в період важких кризових ситуацій і значної залежності від імпорту енергоносіїв. Державну стратегію у сфері розвитку альтернативних джерел енергії має бути спря-

мовано на вирішення основних проблемних питань щодо збільшення частки енергії з відновлюваних джерел у структурі загального первинного постачання енергії. Крім того, враховуючи необхідність залучення значних інвестиційних ресурсів у розвиток альтернативних джерел енергії, доцільним є використання в зазначеній сфері потенціалу державно-приватного партнерства (ДПП) [4, с. 127].

Також, як зазначає Є. Шкурідін, зростання попиту на енергію в умовах поступового скорочення наявних запасів традиційних енергоресурсів зумовлюють уряди більшості держав, у тому числі й Україна, формувати відповідне нормативне забезпечення, яке сприятиме залученню альтернативних джерел енергії в господарський обіг. Законодавство України у сфері альтернативної енергетики є досить новим. Однак, як будь-яке нормативне утворення, воно має базуватися на чіткій понятійній базі, провідне місце в якій посідає категорія «альтернативні джерела енергії» [3, с. 42].

Дослідження самої категорії «альтернативні джерела» варто починати з характеристики видів джерел енергії загалом. У літературі категорії «відновлювальні та альтернативні джерела енергії» здебільшого вживаються в тотожному змісті. Але ж, як свідчить аналіз, між цими категоріями є певні відмінності [3, с. 42–43].

Термін «відновлювальні» походить від дієслова «відновлювати», що означає приводити в попередній стан. Тобто відновлювальні джерела енергії – це ті джерела енергії, які не вичерпуються під час їх використання, наприклад, сонячні, вітряні, водні, геотермальні й біомаса [3, с. 43].

Енергетичні ресурси Землі є продуктами безперервної діяльності Сонця, можуть бути поділені на дві групи: ті, що акумулюються природою й у більшості випадків не поновлюються (нафта, кам'яне та буре вугілля, сланці, торф і підземні гази, термоядерна і ядерна енергія тощо), і ті, що не акумулюються, але постійно відновлюються (сонячне випромінювання, вітер, потоки річок, морські хвилі та приливи, внутрішнє тепло Землі тощо) [5].

Відновлювальна енергія наявна в навколишньому середовищі у вигляді енергії, що не є наслідком цілеспрямованої діяльності людини, це є її відмінною ознакою. У технічній літературі під відновлювальними джерелами енергії розуміють ресурси енергії, які постійно циклічно поновлюють енергетичну цінність і можуть бути перетворені в корисну роботу. Типовий приклад такого джерела – сонячне випромінювання з характерним періодом повторення через 24 години. С. Девяткіна зазначає, що відновлювальні джерела енергії – це джерела на основі постійно діючих або таких, що періодично виникають у навколишньому середовищі, потоків енергії [6].

Аналіз нормативних визначень відновлювальних джерел енергії свідчить про відсутність загальноприйнятого визначення цього поняття. Так, відповідно до Резолюції № 33/148 Генеральної асамблеї ООН (1978 р.), до нетрадиційних і поновлюваних джерел енергії належать

сонячна, вітрова, геотермальна, енергія морських хвиль, припливів та океану, енергія біомаси, деревини, деревного вугілля, торфу, тяглової худоби, сланців, бітумінозних пісковиків і гідроенергія великих і малих водотоків. Міжнародне енергетичне агентство (МЕА) визначає такі джерела її, як енергію, отриману із сонця, вітру, біомаси, геотермальних, гідроенергетичних та океанських ресурсів, а також твердої біомаси, біогазу й рідких біопалив [3, с. 43].

Тобто визначення поняття відновлюваних джерел енергії здійснюється через наведення переліку можливих її видів, що з погляду правил юридичної техніки не можна вважати вдалим. Варто зазначити, що визначення відновлюваних джерел енергії, яке міститься у вітчизняному законодавстві, зокрема в Законі України «Про енергозбереження», де під указаними джерелами енергії розуміють джерела, що постійно існують або періодично з'являються в навколишньому природному середовищі у вигляді потоків енергії Сонця, вітру, тепла Землі, енергії морів, океанів, річок, біомаси [7], є більш виваженим, оскільки в ньому закріплена кваліфікуюча ознака відновлюваних джерел енергії, а саме відсутність зв'язку між їх виникненням і діяльністю людини [3, с. 43].

Погоджуємось із думкою В. Круглова, який указує на те, що необхідність розвитку альтернативної енергетики посилилася останніми десятиліттями в усьому світі, не стала винятком й Україна. Але події останніх років, що додали політичних складників до питання забезпечення нашої країни енергоносіями, вимагають якнайшвидшого вирішення питання диверсифікації енергетичних джерел. Існує проблематика перерозподілу складників у структурі загального первинного постачання енергії в бік заміщення природного газу відновлюваними джерелами енергії, такими як сонячна енергетика, енергія біомаси, тепла енергія стічних вод, тепла енергія ґрунту і ґрунтових вод [4, с. 127–128].

Найбільш інтенсивно розвиваються технології та ринки відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ) в таких країнах, як США, країни ЄС (Швеція, Австрія, Фінляндія, Німеччина, Португалія, Іспанія), Японія, Китай. Активні дії у сфері ВДЕ розпочали Бразилія та Індія. Зростання вартості акцій компаній, що упроваджують відновлювані джерела енергії, надає додаткового імпульсу розвитку технологічних питань і їх запровадженню в різних сферах господарської діяльності [8, с. 95].

Реалізація стратегічних завдань розвитку альтернативної енергетики в Україні в сучасних умовах потребує запровадження масштабних заходів з інвестиційно-інноваційного розвитку, здійснення антимонопольних заходів, розвитку конкурентних відносин, удосконалення цінової й тарифної політики через упровадження економічно обґрунтованого рівня цін і тарифів не тільки у сфері «зеленої» енергетики, а й на суміжних енергоринках (наприклад, установлення оптимального співвідношення цін і тарифів на енергію, яка отримується з традиційних та альтернативних джерел енергії) [9, с. 74–75].

У сучасних умовах одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки України є енергоефективність, а також зниження навантаження на навколишнє середовище в частині споживання енергоресурсів і пов'язаних зі споживанням утворень відходів, викидів, скидів. З метою підвищення енергоефективності й енергорезультативності у світі активно впроваджуються системи енергетичного менеджменту на основі міжнародного стандарту [9, с. 74–75].

Відтак для підвищення енергоефективності національної економіки немає іншого шляху, окрім розвитку альтернативної енергетики та впровадження системи енергетичного менеджменту на різних рівнях державного управління: макроекономічному (міжнародний, державний, галузевий, регіональний), мікроекономічному (підприємства й організації бюджетної сфери, суб'єкти господарювання, домогосподарства) [9, с. 75].

Значною перешкодою на шляху інвестицій в альтернативну енергетику України є корупційний складник системи державного управління країни. Тому дієвим інструментом державної антикорупційної політики у сфері альтернативної енергетики має стати принципово нова модель співпраці, яка ґрунтується на принципах публічно-приватного партнерства, що дасть змогу державі, уникаючи безпосереднього втручання в господарську діяльність підприємств, за допомогою інструментів нормативно-правового, фінансово-економічного, адміністративно-правового та інформаційно-комунікативного механізмів державного регулювання сприяти створенню нових потужностей для виробництва енергоносіїв з альтернативних джерел енергії [9, с. 77].

На відміну від державно-приватного партнерства, згідно із Законом України «Про державно-приватне партнерство», яким передбачено укладання угод між Державою (в особі відповідних органів державної влади) та суб'єктами господарювання, які претендують на отримання державної підтримки в будь-якому вигляді (пряме бюджетне фінансування, пільгове кредитування й компенсація кредитних ставок, пільговий режим оподаткування, пільгове тарифоутворення, надання державних гарантій) [10], до публічно-приватного партнерства долучається громадськість як необхідний складник інтенсифікації розвитку альтернативної енергетики в Україні, особливо в сільській місцевості [9, с. 77].

При цьому необхідною умовою публічно-приватного партнерства має бути виконання зобов'язань усіма сторонами угоди: забезпечення відповідної державної підтримки, зобов'язання суб'єктів господарювання щодо досягнення певних показників енергоефективності, встановлених стандартами (нормами, нормативами), заміщення традиційних ресурсів альтернативними енергоресурсами. За невиконання умов угоди має встановлюватись відповідальність (адміністративна, фінансова, кримінальна) [9, с. 77].

Загальновідомо, що за запасами вуглеводневих паливно-енергетичних ресурсів Україна належить до відносно забезпечених країн світу. Досить потужні нафтогазові родовища відкриті в шельфовій зоні Азовського й Чорного морів (нафта з газовим конденсатом – близько 230 млн. т,

газ – 1140 трлн. м³). За експертними оцінками та загальноприйнятою класифікацією, реальне видобування ресурсної бази становить 50% нафти і 40% газу. Тобто забезпеченість України вуглеводнями за умови збереження нинішніх обсягів їх видобування становить: нафта з газовим конденсатом 20–25 років, природний газ – 30–32 роки [11].

Крім того, Україна має у своєму розпорядженні значні запаси вугілля – 120 млрд. т. Указаної кількості вугілля вистачить на 450 років експлуатації родовищ, що дає можливість повністю забезпечити нинішні потреби економіки країни в енергоресурсах за умови підтримки державою цієї галузі [12].

Згідно зі статтею 15 Закону України «Про альтернативні джерела енергії», Україна бере участь у міжнародному співробітництві у сфері виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України [13].

Ураховуючи вищезазначене, варто зауважити, що Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України в межах визначеної компетенції сприяє активному представленню України на міжнародній арені [2, с. 127].

Наприклад, Державне агентство бере участь у засіданнях більше ніж 25 міжурядових змішаних комісій. Також Державне агентство за дорученням Уряду працює над вступом України до Міжнародного агентства з відновлюваної енергетики (IRENA), активним є і співробітництво з країнами СНД. До компетенції Державного агентства належать питання підготовки кредитних ліній, підписання й реалізація меморандумів, обмін досвідом, сприяння популяризації серед іноземних країн позитивного іміджу України щодо реалізації політики у сфері альтернативної енергетики [14].

Відповідно до статті 3 Закону України «Про альтернативні джерела енергії», до основних засад державної політики у сфері альтернативних джерел енергії є залучення іноземних інвестицій [13].

Варто зазначити, що в іноземних інвесторів є зацікавленість щодо інвестування в українську альтернативну енергетику [2, с. 129].

Загалом Європейський Союз розглядає можливість інвестицій у сектор відновлюваної енергетики України в обсязі близько €17,5 млрд. [15].

Однак проблема полягає у відсутності зацікавленості міжнародних фінансових організацій в інвестуванні в альтернативну енергетику України, подальший розвиток якої значною мірою залежить від співпраці в тому числі з міжнародними фондами та банками. Широке залучення міжнародного фінансування можливе тільки в тому випадку, коли в Україні буде створено привабливе інвестиційне середовище й бізнес-проекти у сфері альтернативної енергетики стануть прибутковими, що в тому числі залежить від розміру встановлених Національною комісією регулювання електроенергетики і комунальних послуг (НКРЕКУ) тарифів на вироблену енергію з альтернативних джерел [2, с. 130].

Учасники ринку альтернативної енергетики акцентують увагу на тому, що розмір «зеленого тарифу» на електричну енергію потрібно переглянути через збільшення курсу євро, що й передбачено законодавством. Проте часто лобісти традиційної енергетики ініціюють зниження стимулювальних тарифів для альтернативної енергетики. Найбільші дискримінаційні зміни пропонуються для сонячної енергетики, зниження розміру «зеленого тарифу» для якої може призвести до мільярдних збитків галузі та інвесторів [2, с. 130].

Наприклад, інвестиції Китайської національної групи корпорацій за будівельними матеріалами (CNBM) у «зелену енергетику» України, зокрема в сонячні електростанції, становлять близько 1 млрд. дол. США. Збитки від зниження розміру «зеленого тарифу» можуть понести не тільки підприємства альтернативної енергетики, а й іноземні банки, у тому числі ЄБРР, які прокредитували ці проекти, покладаючись на гарантований Законом України «Про електроенергетику» незмінний рівень «зеленого тарифу» до 2029 р. [16].

Проте, всупереч законодавчим гарантіям про стабільність умов роботи в галузі, «зелені тарифи» в Україні, на жаль, можуть зменшуватись, що й викликає стурбованість іноземних інвесторів і кредиторів, за оцінками яких чинний розмір українського «зеленого тарифу» для об'єктів генерації в сонячній енергетиці не є завищеним, а відповідає тим інвестиційним умовам ведення бізнесу, які склалися в Україні. Варто зазначити, що аналітики й учасники ринку неодноразово відзначали, що рішення НКРЕКУ приймаються кулуарно, без обговорення та відповідних економічних розрахунків [16], тому чинну практику необхідно кардинально змінювати в тому числі шляхом налагодження відповідного переговорного процесу на міжнародному рівні [2, с. 130–131].

Висновки

Перед Україною сьогодні стоїть чимало викликів у політичній та економічній сферах. Усі ці виклики взаємопов'язані, мають спільний вектор – це європейські стандарти. Саме запровадження європейських стандартів у всіх сферах діяльності нашої держави і стане вирішенням завдання, яке ми поставили в науковій роботі. Зокрема, судова реформа та прогрес у подоланні корупції сприятимуть зростанню інвестиційної привабливості Україні, стануть рушійною силою величезного притоку іноземних інвестицій у сектор відновлювальної енергетики. Також запровадження європейської практики стимулів розвитку відновлювальної енергетики, безумовно, призведе до швидкого збільшення відсотка такої енергетики в загальному енергобалансі країни. До таких стимулів належать зменшення податкового навантаження на сектор відновлювальної енергетики, поширення практики державно-приватного партнерства, дерегуляція та дотації для вітчизняних виробників техніки й обладнання в галузі відновлювальної енергетики.

Список використаних джерел:

1. Паризька угода від 12.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_161.
2. Волошин О.Л. Механізми державного регулювання розвитку альтернативної енергетики в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 25.00.02 / О.Л. Волошин. – Х., 2015. – 197 с.
3. Шкурідін Є.Є. Поняття альтернативних джерел енергії / Є.Є. Шкурідін // Молодий вчений. – 2014. – № 4 (7). – С. 42–44.
4. Круглов В.В. Розвиток альтернативної енергетики з використанням механізмів державно-приватного партнерства / В.В. Круглов // Теорія та практика державного управління. – 2015. – Вип. 3. – С. 127–131.
5. Куликова Л.В. Основы использования возобновляемых источников энергии / Л.В. Куликова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ecoclub.nsu.ru/altenergy/common/common2_0.shtml.
6. Девяткіна С.С. Альтернативні джерела енергії : [навч. посіб.] / С.С. Девяткіна, Т.Ю. Шкварницька. – К. : НАУ, 2006. – 92 с.
7. Про енергозбереження : Закон України від 01.07.1994 № 74/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 30. – С. 283.
8. Стоян О.Ю. Світовий та вітчизняний досвід реалізації механізмів державного регулювання розвитку відновлювальної енергетики: основні тенденції розвитку та перспективи / О. Ю. Стоян // Наукові праці Чорномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилян. академія». Серія «Держ. управління». – 2014. – Т. 235. – Вип. 223. – С. 94–100.
9. Волошин О.Л. Напрямки вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку альтернативної енергетики в Україні / О.Л. Волошин // Вісник Національного університету цивільного захисту України. – 2015. – Вип. 2. – С. 74–79.
10. Нормативно-правова база альтернативної енергетики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sae.gov.ua/uk/activity/vidnovlyuvana-enerhetyka/normatyvno-pravova-baza>.
11. Реальны ли перспективы энергетического развития Украины? / [А.И. Амоша, В.Г. Федоренко, Н.Г. Белополюский, Д.К. Турченко] [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ecoport.org.ua/ekostatti/?pid=7651&print=1>.
12. Енергетична безпека України: чинники впливу, тенденції розвитку / [М.П. Ковалко, В.П. Кухар, А.К. Шидловський та ін.]. – К., 1998. – 159 с.
13. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20.02.2003 № 555-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/555-15>.
14. Міжнародне співробітництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sae.gov.ua/uk/activity/mizhnarodne-spirovitnytstvo>.
15. Маслянюк О. Электричество из воздуха / О. Маслянюк [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ekonomika.eizvestia.com/full/665-elektrichestvo-iz-vozduha>.
16. Китайские инвесторы обращают внимание на необоснованность пересмотра зеленого тарифа [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://news.eizvestia.com/news_economy/full/622-kitajskie-investory-brashhayut-vnimanie-na-neobosnovannost-peresmotra-zelenogo-tarifa.

В статті досліджено діюче законодавство, яким встановлюються стимули для розвитку відновлюваної енергетики. Проаналізовано зарубіжний досвід і розглянуто можливість його імплементації в національну систему права. Сделан вывод об основних напрямках совершенствования правового регулювання стимулов розвитку відновлюваної енергетики в Україні.

Ключевые слова: відновлювана енергетика, альтернативні джерела енергії, зелений тариф, сонячна енергетика, клімат.

The article investigates the current legislation which establishes incentives for the development of renewable energy. The foreign experience is analyzed and the possibility of its implementation into the national system of law is considered. A conclusion is drawn on the main directions for improving the legal regulation of incentives for the development of renewable energy in Ukraine.

Key words: renewable energy, alternative energy sources, green tariff, solar power engineering, climate.

